

Elebiduna den idazle baten esperientzia

Universidad de Deusto. Noticias, 1989.

Idazle euskaldun bezala nire lanak ezaugarri nagusi duena zera da: *elebiduna izatea*.

Idazle izan nahi nuenez gero, halabeharrez.

Deustoko Euskal Ikaskuntzen Institutoak eratu du aurten (1985-86) "Euskal kontaera berria"ren izenarekin hitzaldi sail bat. Gaurko euskal idazle gehienak hemen dira; kondatzaileez ari naiz, noski; eta hauen artean neroni ikusi naizenean, berehala etorri zait nire kontaera modua bereizteko dudan beharra; eta bistan den gauza hau da; euskalduna naiz, noski, sortzez, bihotzez eta borondatez, baina nire lana bi hizkuntzatan, gazteleraz eta euskaraz, egin dut, halabeharrez. Beraz, neroneri dagokit *behar* honen bideak bereizi eta adieraztea, jakingarria izan bait daiteke.

Hau da, bada, gaur nire buruari jarri diodan zeregina.

Nolatan sortu den behar hau

Gure artean asko bezala, euskara izan zen nire etxeko hizkuntza bakarra; euskara, kaleko gehiena ere; baina ikasketak, elizako dotrina eta elizkizunetako hitzaldiak ezik, denak gazteleraz izan nituen gero.

Hizkuntzari dagozkion gramatika, irakurketa eta idazketa guztiak gaztelerazkoak izan ziren, noski. Berezkoa nuen, beraz, inori idazterakoan, baita senide artekoa ere, erdaraz egitea. Nire aitak, exenplo gordin bat emateko, apenas erdararik zekien mintzatzeko, baina kazeta erdaraz irakurtzen zuen, noski, eta euskaraz irakurtzea oso aldrebes egiten zitzaion.

Zentzugabekeria honetara makurrazi ginduzten.

Gerrondoan, ia galdu nuen euskararen leihoa; eta galduko nuen seguraski (gauza bitxia badirudi ere) hogeita bost urtez Venezuelarantz irtetea lortu izan ez banu familiaren eraginez.

Venezuela

Aita eta anaia zuzenki joanak izaki, eta ama eta ni noizpait joatea lortu genuen; hemen aurkitu nuen idazteko behar nuen askatasuna.

Askatasun mugatua, beti izaten den bezala, noski, baina nire kasu honetan etorkinak mingostasun handiarekin sentitzen duena. Hizkuntzaz, funtsean, mundu bera zen, baina Latinoamerika guztian mintzatzeko den gaztelera, alderdi askotatik ezberdina da, eta idazle izan nahi zuenarentzat bazuen zailtasunik.

Nire pausoak arreta handiz eman behar izan nituen.

1. Kazetaritzakoak izan ziren lehendabizi: honetarako erabiltzen zen hizkuntza normalizatuagoa, standarizatuagoa, zegoenez gero, hemendik abiatu nintzen; gero pasa nintzen *erreportaiera*: erdi kazetaritzakoa, eta erdi literaturakoa zen hizkuntzara. 2. Sormenekoan egin nituen nire lehen lanak niretzat gorde nituen, eta gehienak, hautsi; noizpait argitaratzera ausartu nintzen *Elite* asterokoan; eta *El Universal* eta *El Nacional* egunkariak eratzten zituzten lehiaketera bidaltzen hasi eta aipamen bat edo bigarren saria lortzen hasi nintzenean, berebiziko lorpena iruritu zitzaidan. 3. Baina ikus nire hurrengo pausoak: lehen saria, inmigrantea, *etorkina*, gai izan zuen kontua izan zen: *Un real de sueño sobre un andamio*, eta hau izan zen nire lehen kondu-liburuari jarri nion tituloa, barruan Venezuelako munduari zegozkion lehen saio batzu erantsi banizkion ere behaketa berriaren ondoreak gehienbat; bigarrena, osorik etorkinak izan ziren protagonistak, eta tituluak berak adierazten du asmo nagusia: *La semilla vieja*, adintsuak ziren etorkinen drama. 4. Hala ere, eta geroztik ohartu nintzen honetaz ere, ikus nola euskaldunik agertzen ez den etorkinen mundu hauetan; "Tellagorri" batek, esate baterako, euskaldunak izan zituen protagonistak; nire joera bestelakoa izan zen, behar bada neuk hartutako bidea protestakoa eta denuntziakoa izan zenez gero, gordinegia iruditzen zitzaidan nire pertsonaien tristurak eta ezbeharrak euskaldunei eranstea, eta, bestalde, "Tellagorri"renak gehienbat nostalgikoak eta begirada xamurrez hornituak zirenez gero ("El hombre de la carretilla", esate baterako) ez zuten egileagan honelako lotsaren eraginik sentitu. 5. Nire hurrengo liburuak, *El Nacional* egunkarian (eta dagoeneko izen bat lortu nuen) argitaratzen nituen erreportaiak, hogeita hamairu denera, biltzen ditu; hemen ageri da, nire ustez, lehen egindako ahaleginez gainera beste bat: *herria*, *Venezuela*, *ezagutu nahi nuen*, eta erreportaiak hauek errepublikako ifarrekoak, hegokoak, ekialdekoak, mendebalekoak eta zentrokoak, alderdi guztietan egindakoak, dira, eta izena: *Cuando los peces mueren de sed*, neronek bero handi egiten duen itsasbazterreko albufera batean ikusitako arrainez idatzi nuen. Bertakoak inoiz errepara ez zituzten obserbazioak jasotzen ditut hemen. Begi berriek duten abantaila. 6. Eta, azkenik, Venezuelen neuk eman nituen pauso nagusien berri emateko: *Las manos grandes de la niebla* kontu-liburua; nire azken pausoa: Venezuelako munduan murgildu nintzen ausarti sormeneko bide arriskutsu honetatik, eta hemen ere, orain arteko lanetan bezala, herria osorik ulertzea izan zen nahi ezkutua (ez bait nintzen orduan hainbesteko argitasunarekin honetaz ohartzeko), eta hemen ere osotasun behar-nahi honek expresio bide bera hartu zuen: Venezuelako gai eta materia nagusiez, idatzi nituen: gatza, zura, petroleoa, hondarra, perlak, zementoa, asfaltoa, e zentzu bat baino gehiago duten beste bi: lainoa eta buztin-lurra. Honelako batek, liburuari izena eman zion ipuinak: *Las manos grandes de la niebla*, irabazi zuen Madrilen (1961an) Sésamo saria.

Euskararen arazoa erdaraz

Pauso nagusi hauek erakusten duten bezala, hogeita bi urtez Venezuelari entregatua nengoela adierazten badute ere, ez nintzen nire jaioterriaz eta honen prolemaz ahaztu. Denbora berean, Euskalerrinari zegokion gai nagusi bat aztertu nuen, honen beharra

sentitzen nuelako, eta honetarako eraginak izan nituelako ere: *Unamuno y el vascuence* argitara eman nuen Buenos Aireseko "Ekin" argitaletxean.

Eta idatzi nituen euskarazko lau liburuxka.

Euskaraz Caracasen

Lau liburuxka hauetaz esan behar dut zerbait, noski; gaia berak honelaxe agintzen didalako. Baina aurretik esan nahi nuke, euskarazko lanaren eragina hobeto uler dezazuen zerbait: ni bezala herriaren tragedia batek bultzatua irten zen norbaitek, eta norbait honek idazle izan nahi bazuen (eta hau, beste gauza guztien gainera!), ba zuela, borrokarik bere barruan. Bi bizitza nituela sentitzen nuen askotan! Emazte bat eduki eta denbora berean maitale batekin bizi banintz bezalako zerbait.

Ez da, behar bada, antzeko edo simil egokia, baina adierazten du nolabait nire asmoa.

Hasi-hasieratik, erdaraz idaztearekin batera ekin nion euskaraz idazteari; baina maila apalago batetan.

Batetik, "Eusko-Gaztedi mixto" delakoa neronek sortu nuenez gero. Caracas-en egiten hasi ginen zikostilean izen bereko hilerokoan, neuk idazten nituen euskarazko editorialak, eta artikuloak. "Erritar" izenpetzen nituen: euskararen aldeko langilerik ba nuen, Andoni Arozena; "A-bi", lasartearra, batez ere; Andima Ibiñagabeitia oraindik ez zen garai honetan (1947-1950) oraindik etorri. Guatemalako asmotan zebilen Parisen. Laster jarri ninduten moldez formalagoa, irarria, zen *Euzkadi* hilerokoaren buru ere, eta honek iraun zuen artean, eta ez luze, dirurik ez zegoen eta, idatzi nuen bertan euskaraz ere.

Euskarazko klase apal batzu ere ematen hasi nintzen. Arozena-ren osagarri; batez ere gazteen artean; urtetan jarraitu genuen gero lan berean, eta Andima etorri eta laster hirurok aritzen ginen. Neu maisu apalen, noski!

Nik, neuk, idazle oso izan nahi bait nuen Venezuelan.

Hala, hizkuntzaren aukera oso dramatikoa izan zen niretzat.

Nire liburuxkak

Lehenengoa, kontu modura idatzia dago; barru-barruan daramakidan zerbait da gai; Andoainen fusilatu zuten lehen gizona. Hau izan zen, *Iltzalleak*, neuk idatzitako lehen literatur saioa euskaraz; 1959an idatzi eta urte berean izan zen saritua. Agirre Lehendakaria-ren bidaia bat zela eta eratu zen lehiaketarako; Agirregandik jaso nuen urrezko domina.

Beste hirurak, hirurogeian idatzi eta argitaratuak izan ziren.

Ama gaxo dago, nire lehen antzerkia, 1963an argitaratzen da Caracas-en, eta euskararen egoera eta honen zergatia erakutsi nahi du; hau erakusteko asmotan egina dago; bestetik, arazo honetan Arana Goiri eta Unamunok izan zuten zerikusia argi utzi nahi nuen. Eta gure herriarentzat, euskaldunentzat, hain xuxen. Gero, laster, etorriko

zen erdaldunei arazo bera erakusteko eragina, benezolarrei, batez ere, prentsan garai hartan español intelektual batekin (*El Nacional*) izan nuen aurkaketa bat dela eta. Erdaldunei erdaraz eta saiakera antzera egin nuen lana: *Unamuno y el vascuence*, orain gutxi aipatu dudana.

Hurrengo urtean idatzi nuen *Gurpegin aspaldi gertatuta*, antzerki bidea gustatu zitzaidalako; euskaldunentzat, noski; eta ez zuen zorte handirik izan, inprenta txiki batetan geratu zen 65an erreta, sute batetan, konposaketarako bidean zegoela. Originala, kopia bat, geratu zait, eta ez dut gaurko euskarara egokitu oraindik.

Laugarrena euskara eta nire haurrak izan ziren eragile: *Umeentzako kontuak*, 1966an irarria izan zen Zarautzen, Patxi Unzurrunzagari esker; seme zaharrenak hamar urte bazituen, eta lehenengo alabak, bederatzi. Venezuelako hizkuntzak bezala, gureak ere ipuinak bazituela erakutsi nahi izan nien, eta hitzaurre bezala, naiko luzea, haurrak uler ezin zuten batasunaren gaiari eskeini nion. Nire ikuspuntu apaletik, euskara literario baten beharra, denok sentitzen genuen behar gorria aipatuaz.

Hurrengo urtean, *txantxangilo*etarako lantxo batzu idatzi nituen, eta hauek erakusteko behar ziren mamuxelak eta abar egiteko bidea jaso nuen beste hizkuntzen batetik jasota.

Hau ere argitaratu gabe geratu eta zokoratuta daukat.

Hau izan zen neuk euskaraz Venezuelan idatzi nuena.

Aldizkari batzuetara bidalitako artikuloz aparte: *Zeruko Argia*, *Alderdi* eta *Tierra Vasca*-ra, esate baterako.

Euskalerrian

Kazetaritzarako lanekin abiatu nintzen *Zeruko Argia* bide zela, eta orduan pil-pilean aurkitu nuen gai nagusiaz, batez ere: H sakratuaz. Ni, neu, optimista xamarra izan, eta ingenuo edo gizaixo xamarra ere bai, eta astindu ederrak jasan behar izan nituen nire orrialde beteko elkarrizketak argitaratu nituenean. Neuk, kazetaritzan neukan fedea geure arazoak argitzeko, errazionalizatzeko ona izango zelakoan, hurbildu nitzaien haren aldeko eta aurkakoei Lekuona, Intza, Akesolo eta beste, batetik, eta Satrustegi, Mitxelena, San Martin eta Kintana, bestetik. Teknika ezagutzen nuen, hizkuntza ere apur bat bai, baina ezagutzen ez nuena zera zen, nire herria.

Honekin, Euskalerriko giroarekin egin nuen topo; hartu nituen telefonoz, idatzi bidez (bai eskuz, postaz, baita aldizkari bitartez ere) eta baita aurrez aurre ere, nire ausardiagatik merezi nituenak eta bi. Beste gaiez ere idatzi nuen, noski, baina egin nuen guztia "h" sakratu honekin nahastu zidaten.

Ez nago egin nuenaz damutua, noski; berriz gauza bera egingo nuke egoera berdinean; baina gehiago egin ahal izango nuen euskaraz, seguraski, euskararekin nire esperientzia bestea izan bazen. Gauzak honela, nik neuk komunikatu nahi nuen, hau izan da betiko eragina, eta gaiak ugari eta garrantzitsuak aurrean ikusten nituenez gero, nire bidetik ekin nion.

Eta orain *erdara batuaren* bidetik gehien bat.

Aipa besterik ez bada ere, tituloak emango ditut: *Hablando con los vascos, Síntesis de la historia del País Vasco*, izan ziren lehenengoak.

Politikan ere sartu nintzen orduan, noski, printzipio batzu defendatzeko asmotan; eta EAJ-PNV bideak ere *Alderdi* berritu bat egiteko lanetan euskarazko gehienak nireak ziren; laguntzak aparte, eta batzu H-kin ezinbestean! eta egurra oraindik goragotik eta behe-behetik ere etorri zitzaidan; honetan nire laguntzaile. Juan Ajuriagerra izan zen; bestela ez nuen horrelako erreboluziorik egiterik izango!

Nola nahi, hau eta beste direla, 1973an bota ninduten beste aldera.

Ifarraldean argitaratu nuen nire lehen nobela: *Las brujas de Sorjin; Chillida, un escultor vasco*; Dionisio Amundarainek itzuli zidan, eta bikainki! *Itsasoa urbazter luzea da*. Euskaltzaindiarentzat egin nituen: *El libro blanco del euskera / Euskararen liburu zuria*, eta *Conflicto lingüístico en Euskadi / Hizkuntz borroka Euskal Herrian*, biak erdaraz laburtuak eta gero euskaratuak; berdin: *Herri baten deihadarra*, Schommer-en argazkiekin.

1976ean sartu ahal izan nuenean, hegoaldera. *Deian* egin nuen urtebetez hemen egiteko asmoa genuen euskararen buru bezala lan.

Gero beste liburu batzu egin eta gero: hauen artean, *Historia de Euskadi. Nueva Síntesis de la historia del País Vasco*, eta Gipuzkoako Diputazioak honetarako eman zidan laguntza bide zela, idatzi nituen *Mantal Urdina*-n ageri diren kontuak: "Erregetako izpiritu beltzarana" (*Ignacio Aldecoa* saria), "Eguzkiaz jertsea ehotzen", "Gizontzarra" (*Egan*-en argiratua), "Suge gorriak ilunpean zain", "Mantal Urdina" eta "Mugarri galduen itsumundua" (*Irun* saria).

Euskaraz idazteko behar nuen laguntza bakar honeri esker izan nuen euskararen bidean lan egiteko beta. Ba ditut jarraitzeko beste asmo batzu, baina erretiroaren laguntza, aurrez izateko zain nago.

Gehiegi luzatu naiz; baina ez dut ezer moztuko; luzeago ere izan bait zitekeen.